

gító magyarázatok. A tanulmány értékét növelő statisztikákra a szerző sok esetben túlzottan nagy hangsúlyt helyez, holott a diákoktól nem várható el a statisztikai adatok memorizálása. E tekintetben különösen fontosak lennének a kiemelések, hiszen azok hiányában elvész a lényeg, a tényleges mondanivaló.

ELEKES ANDREA

Lőrincné Istvánffy Hajna: Pénzügyi integráció Európában

KJK Kerszöv, Budapest, 2001. 548. old., á. n.

Lőrincné Istvánffy Hajna a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára már eddig is több szakkönyv szerzőjeként írta be magát a nemzetközi pénzügyek magyarországi irodalmába. A kritika tárgyául szolgáló kötet gyakorlatilag a Pénzügyek Európában: múlt, jelen, jövő (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1996) című munka aktualizált és átdolgozott jogutódja, és bizonyos átfedésben van a *Nemzetközi pénzügyek* (Aula, Bp., 1999) tankönyvvel, még ha ezekre a műveire a szerző egyetlen utalást sem tesz a szövegben, sőt még az irodalomjegyzékben sem tünteti fel őket. A könyv az európai monetáris integráció témakörének komplex bemutatását tűzi célul: a történeti részekben (1., 2. és 4. fejezet) túlmenően foglalkozik a pénzügyi és tőkepiacok típusainak, valamint összefonódásának jellemzésével (3. fejezet), a monetáris unió gazdaságtanával (5. fejezet), a makrogazdasági eszköztár módosulásának és a közös valuta hatásainak feltérképezésével (6. és 8. fejezet). Természetesen ismerteti a Gazdasági és Monetáris Unió intézményrendszerét, az egységes monetáris politikát és eszköztárát (7. fejezet), valamint a rend-

szerváltó országok európai kapcsolatait és a kelet-közép-európai tagjelöltek pénzügyi csatlakozásának kilátásait (9. fejezet). Mint látható, a könyv dicséretre méltóan átfogó igénnyel íródott, vagyis a szűk monetáris fejleményeken túl kitekint a problémakört övező gazdasági-politikai területekre is.

Az európai monetáris egységesülés folyamatáról magyarul eddig csak Lőrincné publikált monografikus jellegű műveket, tehát kétségkívül úttörő szerepet játszik ezen a szakterületen. Ez véleményem szerint az átlagosnál mindenképp nagyobb jelentőséget kölcsönöz a művének, és talán a szokásosnál nagyobb felelősséget is ró a szerzőre, hiszen írása gyakorlatilag megkerülhetetlen a téma iránt érdeklődő kutatók és egyetemi hallgatók vagy akár laikusok számára.

Immár ötödik éve oktatom az „Európai monetáris integráció” elnevezésű speciálkollégiumot a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán nemzetközi szakirányos hallgatóknak, de Lőrincné könyvét vagy annak egyes fejezeteit az említett ére nyei dacára sem adom meg a kötelező olvasmányok között. Tartózkodásomnak több oka is van. Meglepő és talán könnyen elkerülhető hibák és tévedések tarkítják a könyvet, a forráskezelés meglehetősen önkényesnek mondható, és emellett bizonyos témák és összefüggések fájoan hiányoznak belőle. Ami azonban a legsúlyosabb probléma: a sztenderd nemzetközi közgazdasági elméletek és modellek ismertetését szinte megmagyarázhatatlan zavar és kuszaság jellemzi.

Pongyolaságok és ellentmondások hosszú sora húzódik végig a szövegben. A teljesség igénye nélkül hoznék erre néhány példát. A 35. oldalon a Világbank-csoport intézményei közül kifejejtődik a nemzetközi befektetési viták rendezésére 1966-ban alapított ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes). A Bretton Woods-i rendszer szétesése után 1971-ben kötött Smithsonian egyezmény nevéből a második „s” betű rendre kimarad, pedig már csak onnan is lehetne tudni a pontos alakot, hogy a szerződés a nevét az aláírás helyszínéül szolgáló világhíres

Smithsonian Intézetéről kapta. A szerző valamiért rendre kerül a „±” szimbólum alkalmazását a különféle rögzített árfolyamrezsimek ingadozási sávjainak megadásakor, ami többször értelmezési zavart okozhat, ugyanis hol a sáv teljes nagysága, hol csak az egyik irányú elmozdulás (levagy felértékelődés) maximális mértéke szerepel a szövegben (pl. 67–68. old.). A maastrichti konvergenciakritériumok tárgyalásakor (183. old.) a bruttó államadósságra és a folyó költségvetési deficitre vonatkozó számok tévesen relatív értékeknek vannak feltüntetve. Ez a jelző a szakirodalomban egységesen csak az inflációs és a hosszú távú kamatláb-előírásokra használatos, hiszen csak itt kell összevetni a legjobban teljesítő tagállamok egy csoportjával az adott ország mutatóit, míg az államháztartási pozícióra abszolút értékek vonatkoznak (a Magyarországon is mind többet emlegetett 3% és 60%). A 189. oldalon még 1998. július 1-jével alakul meg az Európai Központi Bank (EKB), a 316-on már – helyesen – egy hónappal korábban (1998. június 1.). Lőrincné szerint a szlovén nemzeti valutát, a tolárt 1999 óta az euróhoz kötik (477. old.), míg a szlovák koronát egy olyan valutakosárhoz, amelynek 1999 óta az euró a fő komponense (479. old.). Csakhogy Szlovéniában már 1992 óta, északi szomszédunknál pedig 1998 októbere óta menedzselte lebegtetésen alapuló árfolyamrendszer van használatban, amelyben jellegéből fakadóan nincs deklarált paritás (kötés) semmilyen valutához sem.

A tárgyi tévedéseken túl néhány bosszantó nyelvhelyességi hiba is árnyékot vet a munkára. Sajnálatosan visszatérő helyesírási malőr a magyar sajtóban az új közös valuta, az euró nevének rövid o-val írása. Ebbe a hibába szerencsére nem esik bele Lőrincné, de annál inkább érthetetlen, hogy nála az „eurórégió”, valamint az „eurózóna” szókapcsolatokban már megrövidül az érintett magánhangzó. Azt sem könnyű megérteni, miért szerepel több helyütt a magyar közgazdasági szaknyelvben teljességgel meggyökeresedett „arbitrázs” kifejezés helyett az „arbitrage” alak. Ugyancsak értelemzavaró lehet, hogy

a hozzáadott érték-adó hol VAT-ként (az angol rövidítés), hol TVA-ként (a francia rövidítés) bukkan fel a szövegben, anélkül, hogy akár egyszer is feloldaná a betűszavakat a professzor asszony.

Rendkívül szerteágazó és kemény kritikát lehet megfogalmazni az irodalomhasználatot és a forráskezelést illetően is. Kezdjük azzal, hogy az irodalomjegyzék mindösszesen csak 110 önálló tételt tartalmaz, ami véleményem szerint az adott területen monografikusnak tekinthető kötetben vérszesen kevés. Különösen, ha számot vetünk azzal, hogy kik maradtak ki. A nemzetközi irodalomból kinos Peter B. Kenen (*Economic and Monetary Union in Europe. Moving beyond Maastricht*. Cambridge University Press, Cambridge, 1995) és Paul De Grauwe (*The Economics of Monetary Integration*. Oxford University Press, Oxford, 1997) alapműveinek hiánya, de ők legalább szerepelnek más, kisebb lélegzetű, korábbi írásaikkal (Kenen sajnós *Kenneként*). Egészen elképesztő viszont, hogy Lőrincné Istvánffy Hajna a magyar nyelvű szakirodalmat szinte teljesen mellőzi, hiszen ha monográfia nem is, de színvonalas szakkikk, tanulmány jelent meg szép számmal az 1990-es évtized második felében hazánkban is. Eleget talán e helyütt csak a Magyar Nemzeti Bank munkatársainak a monetáris unióról és a posztszocialista országok csatlakozási kilátásairól publikált anyagaira utalni, amelyek a jegybank saját tudományos sorozataiban, illetve szakfolyóiratokban (*Bankszemle*, *Közgazdasági Szemle*, *Külgazdaság*) jelentek meg. Feldolgozásuk hiánya nemcsak azért róható fel, mert egy ilyen átfogó igényű kötetnek illenék kitérnie a hazai kutatások ismertetésére is (akár kritikai jelleggel), hanem azért is, mert az említett írások használata (elolvasása?) biztosan javított volna például az EKB monetáris politikáját vagy az ERM II árfolyam-mechanizmust bemutató fejezetek színvonalán.

További probléma az elsődleges források szinte teljes hiánya. Csak az EKB éves és havi jelentéseit használja fel alaposabban a szerző, még a történeti részek kapcsán is alig támaszkodik a többi európai intézmény

(Európai Bizottság, Miniszterek Tanácsa, Európai Tanács stb.) dokumentumaira, ami legalábbis szokatlannak nevezhető a műfajban.

Az irodalomjegyzékben feltüntetett 110 tételnél a szerző nyilvánvalóan több forrást használt fel a munkája során, csak hogy ezekre elfelejt hivatkozni. Kedvelt és visszatérő eljárása, hogy bizonyos kutatások, álláspontok ismertetése kapcsán az „egyesek szerint...”, „mások szerint...” formulákat alkalmazza (lásd például 11., 155., 164. old.), néha variálva a „különböző számítások szerint” (207. old.), vagy a „többben úgy vélik” (371. old.) kitéllettel, mindannyiszor bármiféle bibliográfiai referencia nélkül. Még akkor is gyakran hiányzik a hivatkozás, amikor Lőrincné egyértelműen egy konkrét anyagot ismertet. Ez a helyzet például, amikor az európai konjunktúraciklusok szinkronitásával kapcsolatban közöl (valahonnan) korrelációs együtthatókat (224. old.), vagy amikor a tagországok monetáris transzmissziós mechanizmusainak sajátosságait mutatja be (373–374. old.). Ez a gyakorlat tudományos etikai szempontból is több mint aggályos, ráadásul nem visszakereshetők és ellenőrizhetők az adatok és a tézisek. Pedig mondjuk a monetáris integráció tőkeforgalomra gyakorolt pozitív hatásai kapcsán elhangzó állítás eredeti forrását szívesen megtekinténém, és ha idézem most az ominózus (ebben a formában teljesen irreálisnak tűnő) kijelentést, valószínűleg nem maradok egyedül a kíváncsiságommal: „Számítások szerint a kockázati prémiumnak 0.5%-os csökkenése a közösségi GDP értékének 5–10%-os hosszú távú növekedését eredményezheti.” (206. old.)

Ha Lőrincné netán mégis megadja a szerzők nevét és a publikálás évét, akkor a jelzett tétel sok esetben hiányzik az irodalomjegyzékből. Ez a helyzet például Milton Friedman egyik írásával (210. old.), a 283. oldal lábjegyzetében szereplő munkaerőpiaci elemzésekkel, vagy Alex Cukiermannak a jegybanki függetlenségi indexekről szóló művével (322. old.). Talán annak a közhelynek alátámasztására, hogy ahol tartalmi rendetlenség van, ott formai problémák is akadnak, az irodalomjegyzék is elég

hevenyészett szerkezetű: a külföldi szerzők egyik része teljes keresztnévvel szerepel, másikuk a keresztnév kezdőbetűjével, de vannak jó néhányan, akiknek a családnevükön kívül semmi sem jutott a felsorolásban. Itt jegyezném meg, hogy a több mint 500 oldalas monográfia rendszeres használatát kényelmesebbé tenné egy alapos név- és tárgymutató. Azt már csak nagyon halkan teszem hozzá, hogy az én munkámat is nagyban megkönnyítette volna ez a tartozék – bár azt készséggel belátom, hogy nem a recenzens boldogítása volt a tanácskezelő asszony legfontosabb célja.

Bizonyos mértékig teljesen természetes, hogy néhány problémakör megtárgyalását hiányolom, hiszen valószínűleg minden érintett szakember máshogy írta meg ezt az áttekintést. A következőkben azokat a témákat sorolom csak fel, amelyek kihagyása megnehezítheti a monetáris integráció folyamatának megértését, vagy a hasonló jellegű külföldi munkák ismeretében feltűnőnek és érthetetlennek nevezhető. A maastrichti konvergenciakritériumok elemzésekor (163–166. old.) a fiskális pozícióra érvényes előírásoknak a szerző sem a konzisztenciáját nem vizsgálja, sem a mutatók kialakításának módszerát övező szakmai vitát nem ismertet. Pedig ez a szakirodalom egyik slágertémája volt az Európai Unióról szóló 1992-es szerződés megkötése utáni időszakban, közgazdasági kritikáját adva az elfogadott metodikának. Nem lett volna tanulságok nélkül, ha kitér arra, milyen gazdaságpolitikai következményei vannak a bruttó államadósság jegybankkal nem konszolidált módon történő számbavételének, vagy annak, hogy a folyó hiány a nominális (aktuális adósságszolgálati terhekkel együtt számolt) értékre vonatkozik, és nem az operacionális (reálkamatlábakkal korrigált) deficitre. (A kérdéskör egészéről kiváló áttekintést ad Oblath Gábor: A maastrichti szerződés fiskális kritériumai és a hazai államháztartási helyzet értelmezése. *Közgazdasági Szemle*, 46. évf. 1999. október, 851–872. old.). A kötetben több helyen tárgyalt Balassa–Samuelson hatás jelentőségének értékeléséhez megítélésem szerint szerencsés lett volna néhány számsze-

rű becslést is ismertetni a téma empirikus irodalmából. (Itt is elég lett volna a magyar irodalomban szétneézni, például Kovács Mihály András – Simon András: *A reálárfolyam összevői*. MNB Füzetek, 1998. 3.) Az Európai Központi Bank szabályozásának ismertetésénél (317–326. old.) teljesen hiányzik az intézmény elszámoltathatóságával, transzparenciájával kapcsolatos aggályok és érvek bemutatása, noha ez a monetáris unió beindulása után is aktuális probléma, és továbbra is rengeteg vita folyik körülötte. (Lásd például a jó nevű *Journal of Common Market Studies* hasábjain 1999–2000 folyamán zajló polemiciát a szakma legjobb nemzetközi képviselői [Willem Buiters, Ottmar Issing, Sylvester Eijffinger] részvételével). Hosszas tépelődés után is megmagyarázhatatlan számomra, hogyan maradhatott említetlenül az EKB első elnökének, Wim Duisenbergnek a kiválasztását megelőző, a tagállamok közötti méltatlan politikai iszapbirkózás, hiszen ez nemcsak tanulságos történet az európai együttműködés korlátainak szemléltetéséhez, hanem az intézmény első éveit is beárnyékolta. Az emlékezetes konfliktus utórezgése megnehezítették a létfontosságú jegybanki reputáció felépítését az EKB számára, valamint hozzájárultak a közös valuta mélyrepülését részben okozó piaci bizalmatlanság kialakulásához. Végül hiányoltam a rendszerváltó országok pénzügyi fejlődését taglaló alfejezetből (468–483. old.) az árfolyamrezsimiek bipolarizálódásával kapcsolatos elmélet alkalmazását, amelynek következtében a felzárkózó országok sorra feladják a korábban népszerű, úgynevezett köztes árfolyamrendszereket (csúszó árfolyam, kiigazítható rögzítés). A térségünkben is érvényesülni látszik az elmozdulás a szélső pólusok (keményen rögzített, illetve szabadon lebegő rendszerek) felé, nem utolsósorban a tőkeáramlások liberalizálódásának, felgyorsulásának és a nemzetközi gazdasági válságok lecsapódásának következményeként. Ebben az összefüggésben is hallhattunk volna az 1997-es cseh, szlovák és lengyel pénzügyi krízisekről, de ezeket a szerző sajnos nem említi, pedig a közös valutára való felkészülés szempontjából

ból fontosabb témák, mint az önálló-sodó volt szovjet közép-ázsiai tagköztársaságok ugyanitt részletesen tárgyalt valutareformjai.

Ezen a ponton érzek némi lelkiismeret-furdalást Lőrincné Istvánffy Hajnával szemben, hiszen bírálatom jellegéből fakadóan a szerzőt célozza, pedig az eddig felsorolt hibák nagy részéért legalább ennyire felelős lehet a kiadó is, amelyik sem a szöveget gondozó olvasószerkesztőt, sem a pontatlanságokat kigyomláló, a szerkezeti aránytalanságokat korrigáló szaklektort nem alkalmazott a könyv mellé. Ahogy láthattuk, hiányuk nemcsak az impresszumból derül ki, mindenesetre a költségkímélésnek (hiszen feltehetően ez áll a háttérben) óhatatlanul megvannak a negatív konzekvenciái a szöveg minőségét illetően.

Ugyanakkor az is igaz, hogy az idáig részletezett problémáktól még lehetne tankönyvként használni a kötetet, alternatíva hiányában ugyanis arra kényszerül az oktató, hogy a legkülönbözőbb forrásokból maga összeállította „salátából” tanítson (a diákok egy részének nem célszerű idegen nyelvű oktatási anyagot megadni). A tévedéseket talán ki lehetne igazítani a tanórákon, a kifejejtett témákkal és elemzési szempontokkal kiegészíteni a leírtakat, a hiányolt irodalmakat és dokumentumokat a könyv mellé is fel lehetne venni a vizsgaanyagba. Végül azt is meg lehet mondani a hallgatóknak, hogy a diplomamunkájuk készítésekor ne ezt a könyvet használják hivatkozási gyakorlatuk kialakításához. Van azonban egy további gond a kötettel, ami végképp eltérített tankönyvnek jelölésétől.

Szakmai tartalmát illetően a legsúlyosabb problémát a sztenderd nemzetközi pénzügyi tételek és összefüggések előadásában látom. Lőrincné megtehetné volna, hogy ismertnek tetelezi a szakterület hüvelykujj-szabályait, ha viszont azok gyorstalpaló jellegű áttekintése mellett döntött, ragaszkodnia kellett volna a precíz leíráshoz. Határozott benyomásom, hogy az alapozó kurzusokat sikerrel abszolváló hallgatók összezavarodnának és elbizonytalanodnának a kötet olvastán: vajon a kötelező szigorlatig elvégzett tárgyak oktatói vezették-e

őket félre, vagy pedig ez a könyv nem tekinthető hiteles forrásnak? Miből gondolom ezt? Például abból, hogy a 37. oldalon félreinterpretilja a fizetési mérleg elaszticitási megközelítését, ugyanis az egyáltalán nem „...feltételezi, hogy az árfolyammozgás után egyértelmű és arányos változás következik be a kereskedelmi mérleg szaldójában”. Ezt a reakciót ugyanis pontosan az úgynevezett Marshall–Lerner feltétel teljesüléséhez köti a rugalmassági magyarázat, amelyet egyébként a szerző később megemlít, de tévesen adja meg a számszerű összefüggést (az export- és importkereslet abszolút értékben vett rugalmassági mutatói összegének kell meghaladnia az egyet, nem külön-külön a két értéknek). Aztán abból, ahogy a 92–93. oldalon gyakorlatilag ismerteti a Mundell-féle lehetetlenségi tételt, illetve később, a 198. oldalon az ezt továbbbépítő, a gazdaságpolitika lehetetlen négyeséről (*inconsistent quartet*) szóló – egyébként az EKB első Ügyvezető Igazgatóságába is beválasztott Tommaso Padoa-Schioppa nevéhez fűződő – tézist, anélkül, hogy megnevezné vagy legalább elméletileg elhelyezné őket. Abból is hasonló benyomásom támadt, ahogy a sterilizáció fogalmának és hátulütőinek ismertetésekor eltekint ennek a monetáris politikai műveletnek a költségeitől (172. old.), pedig adott esetben ezek is nagymértékben befolyásolhatják a jegybank devizapiaci intervenciók tevékenységét. Diákjaim nyilván csóválják a fejüket, amikor a 176. oldalról értesülnének róla, hogy James Tobin az EU-tagországok számára a monetáris unió kapcsán fogalmazta meg a spekulatív tőkeáramlásokra kivetendő adó koncepcióját, hiszen korábban úgy tanulták, hogy a felvetés az 1970-es évek elején, a származékos ügyletek megjelenésekor fogalmazódott meg a később Nobel-díjjal jutalmazott közgazdászban („homokot szórni a túl olajozottan működő pénzügyi piacok fogaskerekei közé”). Azon is fennakadnának, ahogy a szerző kutyafutóban ismerteti a fizetési mérleg monetáris elméletét, összemossa a lebegő és a fix árfolyamok esetét, pedig az alkalmazkodási mechanizmus (a pénzpiaci egyensúly helyreállítása) eltérő formát ölt különböző árfolyam-

rezsimek esetén (231–232. old.). Azon meg talán életük végéig rágód-nának, hogy most akkor jogtalan volt-e bukásuk a makroökonómia-vizsgán, amikor összekeverték a monetarizmust a monetáris politikával, hiszen a szerző szerencsétlen gyakorlatából, amikor a szövegben végig szinonimaként használja a „monetarista” és a „monetáris” jelzőt, sajnos erre következtethetnének.

Valószínűleg Lőrincné Istvánffy Hajna pár év múlva újra vállalkozni fog arra, hogy aktualizálja az európai monetáris integrációról írott nagyszabású könyvét, amire remek alkalmat kínál a tapasztalok felhalmozódása a közös valuta és az EKB első éveiről. Ehhez a munkához sok erőt és szerencsét kívánok, valamint azt, hogy fontolja meg a fentebb leírtakat annak érdekében, hogy egy fenntartások nélkül használható és oktatható kötet kerüljön ki a nyomdából.

JANKOVICS LÁSZLÓ

Nation-building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies

Szerk.: Trencsényi Balázs, Dragos Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi és Kántor Zoltán. *Regio, Budapest–Pólirom, Iași, 2001. 381 old.*

A Közép-európai Egyetem (CEU) volt és jelenlegi hallgatóinak e kötetbe gyűjtött tanulmányai közös alapokat próbálnak teremteni a román és a magyar identitás kutatásához. Az egymásba nyúló nemzeti szimbolikus terrek, konfliktusos nemzeti mitológiák és politikai diskurzusok, valamint a „mi” és az „ők” egymást tételező viszonyrendszerében kovácsolódo identitások boncolgatása sajátos szimbolikus teret hoz létre, lehetőséget adva a fiatal román és magyar kutatóknak egy közös kód kialakítására. A könyv egy új kutatógeneráció manifesztumszerű színrelépése és térfoglalása is,

nem véletlen, hogy a CEU szimbolikus kulturális terének leképeződéseként mutatják be a szerkesztők és a keresztapaságot vállaló elő- és utószóírók (Kontler László és Sorin Anthoni).

A tanulmányok igyekeznek megtörni a hagyományos nemzeti, nemzetállami szempontú és központú narratívák uralmát a tudományos diskurzusban. Rámutatnak viszonylagosságukra, s olyan elméleti és módszertani eszköztárat keresnek, amely egységes keretet nyújt e narratívák dekonstrukciójához, valamint az identitások kialakulásának történeti vizsgálatához.

A szerkesztők a nacionalizmus, a nemzetépítés és az identitáskonstrukció tanulmányozásának metodológiai problémáit hangsúlyozzák, mert elsődlegesen ezen a területen próbálják kidolgozni a nemzeti narratívák meghaladásának konszenzuális alapját. A tárgyalt témák valóban nehezen illeszthetők be az idealizált nemzeti önképet és a démonizált másságot színre vivő historiográfiai kánonokba. Az előszó kiemeli a szerzők törekvését, hogy dialógust kezdeményezzenek a különböző (rész)diszciplínák, így elsősorban a társadalomtörténet és az esztétörténet, valamint a szociológiai és a történelmi látásmód között.

A tizenhárom tanulmányt tartalmazó kötet első részének (*Modernitás és nemzeti identitás: megközelítések, dilemmák, örökségek*) öt tanulmánya alapvetően esztétörténeti jellegű. A második, *Nemzetépítés és regionalizmus multiethnikus kontextusban* címet viselő rész nagyobb teret szán a politikai, jogi és szociológiai aspektusoknak a nemzetépítés egy-egy regionálisan megragadható kérdésében. Végül a harmadik rész tanulmányai a nemzeti identitás és nemzetépítés folyamatában szerepet játszó aktorok (nemzetállam, kisebbség, anyaország, nemzetközi közösség) differenciáltabb megértésére, egymásra hatásuk és stratégiáik elemzésére tesznek kísérletet. Ennek címe – *Nemzetesítő/nemzetépítő* (vajon hogyan is magyarítandó az angol „nationalizing” kifejezés?) *többségek és kisebbségek* – egyértelműen utal Rogers Brubaker nemzetállam, kisebbség és anyaország dinamikus kölcsönviszonyait le-

képező modelljére, egyúttal jelzi a szándékot a modell továbbgondolására és a konkrét történeti szituációkra alkalmazására – hiszen például a „nationalizing” Brubakernél csupán a nemzetállamnak *epitethon ornansa*, nem kapcsolódik a kisebbségekhez.

Magyarországnak mint anyaországnak a vizsgálata nem keltette fel a szerzők érdeklődését. Az egyetlen kivétel ebben Kántor Zoltán tanulmánya a kedvezménytörvényről és lehetséges hatásairól a nemzeti, nemzeti-ségi önérvényesítő és identifikációs stratégiákra. Szembetűnő, hogy a román nemzettudat és nemzetépítés kérdéseit viszont több esettanulmány is számos aspektusból vizsgálja. Szó esik az identifikációs sémák, diskurzív panelek és az integráció adminisztratív keretei kialakulásáról Észak-Dobrudzsában a román nemzetállam korai expanziója idején (Constantin Iordachi); az integráció nehézségeiről, sőt sikertelenségéről Besszarábiában egy későbbi regionális expanzió során (Cristina Petrescu); az erdélyi románság gazdasági autarkióra törekvéseiről 1918 előtt (Barna Ábrahám); a nyugat-európai politikai ideológiák román politikai átértelmezéséről és adaptációjáról a húszas években – ami egyúttal felveti a későbbi totalitárius rezsimek helyi gyökereinek a kérdését, (Trencsényi Balázs); a két világháború között virágzó autochtonista filozófiai irányzatokról (Szilágyi-Gál Mihály) vagy a modern román történelemkönyvek kapcsán a kulturális identitás újratermelődésének, ellenőrzésének és a politikai elit történelmi gyökerű frusztrációinak összefüggéséről (Razvan Pârâianu). Ezzel szemben magyar oldalról csak az erdélyi kisebbség identifikációs problémái és sajátosságai kerülnek előtérbe (Kinga Koretta Sata, Irina Culic) anélkül, hogy legalább a háttérben megjelenjenek az anyaországi magyarságnak a nemzeti önazonossággal kapcsolatos elképzelései, diskurzusai és stratégiái. Még akkor sem jelennek meg, amikor a regionalitás vizsgálata az anyaországi viszonyok keretében történik, mint Pálffy Zoltán írásában a Magyarországon tanuló erdélyi diákokról. Az 1918 előtti magyar elképzelések, identitáspolitikák és kulturális identitásépítés is teljesen